

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Prover Fol 28

paa

Naturkyndighedens Tilstand
i Begyndelsen af 12te Aarhundrede.

Indbydelse

til

den offentlige Examen

i

Ribe Cathedralskole;

den 4de til 16de September 1815.

af

H. J. Hansen,

Adjunct.

*Universitetsbibliothekskontoret
Bibliotek.*

Ribe.

Trykt hos Niels Siersted Høphoff.

Naturen har ligget aabent for alle Tidsaldre og alle Folkelag. Hvorfor er den saa sildigt bleven bekjendt for Menneskene? I de første Tider af Samfundets Stiftelse havde Enhver nok at gjøre med at tænke paa sig selv og sine udbortes Omstændigheder. De enkelte, som længere hen fik Leilighed til at anstille højere Betragtninger, valgte for det meste en urigtig Vej. Istæd for at undersøge Naturen selv, og oplede Begivenhedernes nærmeste Aarsager og indbyrdes Forbindelser, overlode de fleste af dem sig til uscuytbare Drømmerier om Verdens Oprindelse og Tingenes første Aarsager. De byggede sig, ligesom nogle af vore Dages Philosopher, en Verden a priori. Men hines Bygning maatte være saa meget usikkrere end disse, da hine næsten allene henede Materierne af deres egen Hjerne, disse derimod kunde blande en Mængde Erfaringer og afgjorte Sandheder imellem deres vilkaarlige Opdigtelser. Siden fulgte et langt Tidsrum, hvori Naturkyndigheden, som enhver inden Videnskab, laa i en rolig Dvale, da man i Magjæntog Forgjængerens Drømmerier, og, naar det kom øjt, opspandt nye. De stærke og sikre Fremskridt mod Fuldenbelse, som Naturkyndigheden har gjort i de sidste Tidsaldre, have deres Grund deels deri, at Philosopherne have undersøgt Naturen, inden de anstillede Betragtninger over den, og deels i de store Udvidelser, Mathematiken, især den højere, uden hvilken mange af Naturkyndighedens Grene aldeles ikke kunne bestaae, samme Tidsrum har modtaget.

I Middeltalderen, det mørkeste Tidsrum i den europæiske Videnskabeligheds Historie, fandtes der enkelte Rænder, som drevne af Videlyst, foretog sig lange og uretlige Rejser, for blandt Fremmede at søge hvad de selv fandt hjemme. Og naturligviis spejdede de til det

Folk, som da var det meest oplyste og hos hvilket de fleste Levninger af Fortidens Viisdom opbevares, til Saracenerne. Være de Ideer, disse philosophiske Pillegrimme hjembragte, ikke altid vigtige eller rigtige, tjente de dog til at vække Eftertænkningen og derved aabne Indgangen for det Rigtigere. I et farvet Lys seer man dog Gjenstande, skjøndt med falske Farver, i fuldkomment Mørke seer man aldeles Intet.

Iblandt disse Rejsende fortjener Adelardus Bathoniensis, en engelsk Benedictiner, at nævnes. Om hans Levnet er ikke meget andet bekjendt, end hvad han selv anfører: At han for noget over 7 A:r siden havde opgivet sin Skole ved Laubisdunum for at vandre til Saracenerne, at han nu var kommen hjem til England under Henriek, Vilhelms Søn, Regjering. Da denne Konge sad paa Englands Trone fra Aar 1100 til 1135, og Adelardus synes at betyde, at han var kommen til Regjeringen under hans Fraværelse, er det rimeligt at Værket er skrevet imellem 1100 og 1107. Adelardus skal være Forfatter til adskillige physiske og mathematisk Skrifter, som findes i Engelske Manuscript Samlinger, deriblandt en Oversættelse af Euclides fra det Arabiske. (v. Brucker Tom. 3 p. 682.)

Hans vigtigste Værk, hvori han formodentlig har neblagt Resultaterne saavel af sine egne Betragtninger over Naturen, som af hvad han havde lært af Saracenerne over denne Gjenstand, er hans *Quæstiones naturales*, hvori han gjennemgaaer Naturkyndighedens vigtigste Grene i en Samtale med sin Fætter (nepos), der tilforn havde været hans Discipel.

Da Udgaver af denne Bog ere sjældne, og jeg er kommen i Besiddelse af et meget gammelt Exemplar, ha jeg troet, at et Udtog af de mærkværdigere Steder den kunde interessere. Det kan vise os, hvorlang vi i disse Rundstaber overgaae det tolvte Aarhundrede og give os det Haab, at Efterkommerne, forsyned med Fortidens Erfaringer, ville trænge endnu langt dybere ind i Naturens Hemmeligheder, end det har være os muligt. Dgsaa vil man see, at Adelardus har har

en fordomsfri Maade, at betragte de Gjenstande paa, som kun kunne afgjøres ved Speculation; men hvor Erfaringen kommer i Betragtning, kan man undskylde, at han ikke kunde være videre end sin Tidzalder. Bogen, som er inddeelt i 76 Capitler, begynder med 2 Fortæller, den ene til en Præsul G., den anden til Fættteren (nepos). I de første 6 Capitler afhandles nogle Spørgsmaale om Planterne. Herved forekomme disse Hovedsætninger for Naturphilosophien: Alle sandfælige Gjenstande ere sammensatte af de 4 Elementer, saaledes at vi aldrig see eller føle et af disse særskilt, men alle 4 sammenblande. Ved Planternes Spiring og Væxt har hvert Element sin Forretning. Jorden giver dem Sammenhold og Masse, Vandet udvider dem til Siderne, Luften og Ilden driver dem i Vejret. (Disse Aarsager til forskjellige Bevægelser forekomme oftere.) Planter af modsat Natur kunne finde passende Næring i samme Jordbund, fordi enhver tiltrækker meest det Element, som passer især for den. Ogsaa forekommer den Uttring (Cap. 4) at vi ved Naturens Forklaring skulle søge de nærmere Grunde og Aarsager, saavidt vor indskrænkede Fornuft tillader det, førend vi tage vor Tilflugt til Guds umiddelbare Villie.

I det 7de Capitel begynder Afhandlingen om Dyrene med det Spørgsmaal: hvorfor nogle Dyr tygge Drøv, andre ikke? Svaret er naturligviis langt anderledes end en moderne Naturkyndig nu vilde give det: Dyrene ere nemlig enten af et varmt eller koldt, et fugtigt eller tørt Temperament. De, som ere varme, have en stærkere Fordøielsekraft end de kolde; og disse maae derfor bruge Munden anden Gang, for at udrette det samme, som hine med een Gang. Et Beviis for de Drøvtyggendes kolde Natur er dette: at deres Fedme er Tælg, da de andre Dyr er Fidt. Efter nogle opkastede Vanskeligheder, som Adelardus let besværet efter sin Grundsætning, gaar Fættteren over til det Spørgsmaal: hvorfor de drøvtyggende Dyr først lægge sig med Bagkroppen og sidst reise sig med Forkroppen. Adelardus svarer, at da de Lemmer, som

ere længst fra Hjertet, eye de koldeste, og følgelig tungeste, trænge de først til Hvile, og naar Dyret har udhvilt sig, reiser det først den tungeste Deel; ligesont Fætteren, naar han skulde høre Stene fra et Sted til et andet, ventelig først vilde begynde med de tungere.

I 12te Capitel fremsættes det Spørgsmaal: hvorfor nogle Dyr see bedre om Natten end om Dagen, men da dets Besvarelse beroer paa Forfatterens Theorie om Synet, og Synsaander, er den temmelig uforstaaelig. Ved denne Leilighed forekommer der Bemærkning, at Mennesker og Dyr, der have altfor hvide Dine (Kakerlaker) kun see svagt om Dagen.

I det 12te Capitel undersøges om Dyrene have Sjæle og de nødvendigen dermed forbundne Evner eller ikke paa en Maade, der virkelig gjør Forfatterens Philosophie Værd, da der endnu i vor Tid gives Mennesker, der vel tilstaae dem Sjæle, men aldeles ikke kunne finde sig i at indrømme dem Dømmekraft og de andre Evner, som de antage hos den menneskelige Sjæl.

Abelardi Slutninger have omtrent denne Gang: Dyrene have Sandser; ethvert sandseligt Indtryk frembringer enten en Dom eller ikke; naar hiint finder Sted, opstaaer derved Attraa eller Afsky; da nu Dyrene attraae nogle og afskye andre af de Ting, som fremstille sig for deres Sandser, maae de besidde Dømmekraft, hvilken ikke kan finde Sted uden Sjæl. Ved denne Anledning fremsætter Ud. sin Definition paa Sandsning, efter hvilken denne bestaaer i en mærkelig Forandring paa Sjæl og Legeme, forarsaget ved udvortes Ting; en Definition, hvori man vel blot behøver at sætte Ordet Indtryk istedet for Forandring, for at gjøre den antagelig endnu i vor Tid. Et andet Beviis for Dyrenes Sjæle tager Forfatteren af de forskellige Slags Bevægelser. Uarsagen til Bevægelse opad skal nemlig være Jlden, nedad Jorden, til Siderne Vandet og Luften (de 4 Elementer) enhver Bevægelse, som ikke kan henregnes til disse, maa, især naar den er vilkaarlig, saaledes som Dyrenes, have en Aand til Uarsag. Fætteren overbeviist ved disse Slutninger ind-

rømmer vel endelig, at Dyrene have Sjæle, men som han i Begyndelsen ivrigt nægtede dette, falder han nu (C. 14) paa den Paastand: at disse Dyrenes Sjæle maae forgaae naar de forlade deres Legemer. Adelardus for-
 tortnet over denne Paastaaenhed, svarer, at han snarere vil troe, at Fatterens Sjæl skal forgaae, der er saa ufornuftig at troe, at det foranderlige Legemes Materie skal vedblive, og dets Fører, hvis Natur er ulegemlig og guddommelig, vedblive.

I Menneskets Naturhistorie forekomme adskillige curiose og nyttige Qvæstioner s. E. (C. 15) hvorfor Mennesket ikke har af Naturen faaet Horn; (C. 19) Hvorfor Næsen sidder ovenfor Munden o. s. v. Men Svarene herpaa ere næsten for phitosophiske og alvorlige til at kunne interessere, hvorfor de her kun fremsættes i et kort Udtog:

Mennesket behøver nemlig hverken Horn eller andre flige medfødtte Raaben, da Fornuften tilstrækkeligen erstatte ham disse. Desuden da Mennesket, som bestemt til Selvkæbelighed, snart maae befinde sig i Fred og snart i Krig, ere saadanne Raaben meest passende for ham, som han kan nedlægge og igjentage efter Fornødenhed. Paa det andet Spørgsmaal svarer: at, skjøndt Munden er et ædlere og vigtigere Redskab end Næsen, er det dog mere passende at hiin befinder sig under denne, da derved begge ere nærmere ved de væsentligere Dele, de staae i nøje Forbindelse med, Mave og Hjernen.

Den Opgave hvorfor hurtig Fattæevne og god Huskommelise ikke findes samlede opløses i 17 C. Naar Hjernen nemlig er af fugtig Natur, modtager den let ethvert Indtryk, men taber det snart igjen; er den derimod af tør Natur, afficeres den vanskeligere, men bevarer Indtrykket saa meget fastere.

Efter et Par lignende Spørgsmaal, der besvares paa en lignende Maade, afhandles Sandserne i det 21de til 31te Capitel. Forfatterens Theorie om Lydens Forplantelse giennem Luften efter Boetius (21de og 22de C.) er ganske overensstemmende med Nutidens Physik.

Men for at forklare, hvorledes Lyden forplantes igjennem faste Legemer, tager han sin Tilflugt til disses Porositet, der skulde aabne den fineste Luft en Gjen- nemgang gjennem dem.

Læren om Synet (23de til 30te C.) er derimod heel besynderlig. Først fremsættes disse fire da bekjendte Hypotheser om Lysets Forplantelse: 1) Sjelen sidder indenfor i Hjernen og kigger igjennem Djuene som igjennem et Par Rindver ud i Verden uden noget andet Middel end sine egne Djuene. 2) Legemerne ind- præge Luften de es Billeder, som den da bringer til Sjelen igjennem Djet, omtrent ligesom den bringer Ly- den igjennem Dret. 3) Sjelen udsender en Synsaand (Spiritus visibilis), som paa Halvvejen møder de fra Legemerne udsendte Billeder og bringer dem tilbage. 4) Denne Synsaand gaaer til Gjenstandene og antager deres Form, som den ved sin Tilbagekomst meddeler Sjelen. Da den første af disse Hypotheser egentlig Intet forklarer, og hverken den anden, der i Grunden er den samme, som Euler og Malus i senere Tider have antaget, eller den tredie behage Abelarthus, antager han endelig den fjerde.

Da den physiske Uarsag til Synet endnu er gandske ubekjendt, kan man ikke undre sig over at det i 17te Aarhundredes Philosopher, der kjendte langt færre Er- faringer og folgelig Naturlove end vi, kunde optænke saa forskjellige Hypotheser. At der neppe findes Spor af at de have tænkt sig noget saadant som Emanations- systemet, den simpleste af alle hidrørende Hypotheser, kunde komme af deres fuldkomne Ubekjendtskab med Dioptriken, hvilken næsten af sig selv leder til dette System.

Abelarthus udvikler sin Hypothes i de følgende Ca- pitler, hvori han især forklarer det Mechaniske ved sin Synsaandsbevægelse. Men da deri intet synderligt Mærkværdigt findes vil jeg kun deraf anføre et Par Steder: i det 24de C. erklærer han Synsaanden ikke for et egentligt aandeligt Væsen, men for en fin le- gemlig Substantz (som han og kalder: vis ignea),

fammensat af de 4 Elementer. Synets Hurtighed oplyser han i 25de C. paa denne Maade: ligesom et Num kun ansees for stort med Hensyn til et andet, saaledes forholder det sig og med Hurtigheden, og altsaa er der intet Urimeligt i at Synsaanden i eet Øjeblik naaer fra Djet til en Stjerne og tilbage igjen. (C. 27.) Denne Hurtighed er ogsaa Aarsagen, hvorfor vi synes at see Gjenstandene uafbrudt, da Synsaanden gaar og vender tilbage saa hurtigt, at intet Ophold kan mærkes imellem hver Gang. Af samme Grund lukkes den heller ikke ude, naar vi lukke Vindene, især da Sjelen sørger for, at dette ikke skeer, naar hiin er afsendt af den (C. 26.) I det 31te C. afhandles de øvrige Sandser under eet. Deres Dverensstemmelse bestaaer deri at de maae bringes i umiddelbar Berørelse med deres Gjenstand. Dette passer ogsaa for Lugten, da den med lugtende Dele forbundne Luft umiddelbar berører denne Sandses Medskab.

I en Deel paafølgende Capitler gennemgaaes forskellige Qvæstioner henhørende for det meste til Menneskets Physiologie, hvoraf jeg kun vil anføre nogle enkelte mærkværdige Steder. I det 34te Capitel vides: at Summen af Virkninger ikke følger samme Regel, som Summen af udstrakte Størrelser. Saaledes udtrykker Abelardus det. Meningen deraf oplyser han ved dette Exempel: naar man i varmt Vand blander noget mindre varmt, saa sørges Vandmassen, men hele Blandingen er mindre varm end den første Portion. Sagttagelsen er rigtig, og hvis Abelardus havde kunnet tænke sig Varmemaalere, vilde han, ved sine Indsigter i Mathematiken, let have kunnet udfinde det Forhold, hvorefter denne Forandring af Varmen retter sig. Aarsagen, hvorfor Fingrene ikke ere lige lange, (C. 36, 37.) er denne: Sjelen, der er opmærksom paa sit Legemes tilkommende Fornødenheder, sørger ogsaa for at skaffe det et altid nærværende Drikkefar i den hule Haand. Men da Haanden ogsaa er bestemt til at gribe og holde med, maa Fingrene kunne passe i den, og derfor bør de være ulige i Længde.

Man sees heraf, at Adelardus antager den Mening, at Sjelen selv indretter sit Legeme.

Den physiske Jordbeskrivelse begynder i 48de Capitel med det Spørgsmaal: hvorledes Jorden kan svæve midt i Luften uden at falde. Under den Forudsætning, at Jorden er Centrallegemet i Verdensbygningen, bliver Adelardi Svar derpaa ganske rigtigt. Alt tungt søger nedad; da Jorden er den tungeste Masse, maa den indtage det nederste Sted; men i en Kugle er Middelpunktet det nederste, hvorhen alt Jordisk maa søge, saalænge det ingen Modstand finder. Derfor falde alle Legemer mod Jordens Middelpunkt, men denne selv bliver uroffelig, fordi Jintet er lavere end den. Hvis Jorden var gennemgravet (S. 49) og man lod en Steen falde igiennem Abningen, vilde den altsaa falde til Middelpunktet og der blive hængende. Dette er vel ikke rigtigt, dog kan dette tilgives Adelardus, da et Legems Bevægelse under saadanne Betingelser ikke lettelig kunde bestemmes uden ved den højere Analyse. Føtteren finder dernæst paa (S. 50) at tage en Indvending mod Jordens faste Stilling af Jordskjælv. Men denne gjendrøver Adelardus let ved den Bemærkning at Jordskjælv ikke er nogen almindelig Bevægelse i hele Jorden, men kun i dens enkelte Dele, forarsaget ved indstøttet Lufts Bestræbelse at skaffe sig en Udgang til Atmosphæren.

Naarsagen hvorfor Havvandet er salt findes (S. 51) i Solens og Planeternes Birkning paa Havet. Bevist herfor er, at i den hede Zone, hvor denne Birkning maa være stærkere, er Søvandet ogsaa meget mere salt end i den tempererte. Ligeledes er det mere salt om Sommeren end om Vinteren. Endelig gives det, tilføjer Forfatteren, søde Vand, som ved Jlden lade sig forvandle til Salt.

Bed Spørgsmaalet: hvorfor Havets Vand ikke foruges ved Floderne (S. 53) foranlediges Adelardus til at fremsætte sin Lære om Floderne og deres Oprindelse. Hiint Spørgsmaal besvares saaledes: Ikke alle Floder falde i Havet (det lader næsten, som Adelardus antas

ger, at nogle løbe kredsformigen tilbage i dem selv;) og til at bortlede det Vand, som af de øvrige bringes deri, antager han deels at Stjernerne drage en Mængde deraf til sig, deels at andre Floder have deres Oprindelse umiddelbar af Oceanet; deels at dets Vand frembringer dem ved at løbe igjennem underjordiske Kanaler, paa hvilken Wei det taber sit Salt, (C. 54) og naar det møder uigjennemtrængelige Hindringer, tvinges det af det efterfølgende Vand opad, indtil det finder en Udvej, hvor det da danner en Kilde (C. 56). Dog tilkommer dette Navn egentlig kun de Steder, hvor Jordens Væddiker af sig selv samle sig, saa at en egentlig Kilde er det samme med Hensyn til Jordkloben, som en Sveddraabe er paa det menneskelige Legeme, (C. 57).

Spørgsmaalet hvorfor Vandet ikke løber ud af et nedentil aabent og ovenitil tillukket Kar (C. 58) besvares paa en iutetsigende Maade, hvorved Sætningen om Naturens Udfly for det tomme Rum lægges til Grund.

Vinden, som bestaaer i en tæt Luft, der er sat i stærk Bevægelse, har sin Oprindelse deels fra Jordens deels fra Vandenes Overflade (C. 59.) Men Ursagen til sin Bevægelse har den i sig selv, thi ligesom Tilværelsen er Ursag til Forandring, Evigheden til Tid, Eenheden til Flcerhed, saaledes er Hvile Ursagen til Bevægelse; og dens Virkning kaldes hos Jden, som strækr opad, Lethed, hos Stenen, der søger nedad, Tyngde, hos Luften kan den altsaa kaldes Hurtighed (agilitas), (Cap. 60). Men da et Legeme ikke kan bevæges, uden at drive et andet af dets Sted, som igjen maa forjage et tredie og saaledes i det Uendelige, spørges om ikke hele Verden maa sættes i Bevægelse, naar det mindste Atom bevæges, og altsaa Vindens Fremgang være uendelig (C. 61); herpaa svares at Bevægelsen kan være kredsformig, saaledes at det første Atom indtager det andet's Plads, dette det tredies o. s. v. indtil endelig det sidste igjen kommer i det førstes Sted, saa at altsaa alle Legemer, som ligge uden for denne

Krebs, kunne befinde sig i Hvile. Desuden kan der paa forskjellige Steder af samme Aarsager opstaae forskjellige Vinde, som naar de støde sammen, maae opheve hinanden. Men Aarsagen, hvorfor Windene ikke stige i Vejret, men følge Jordens Overflade, (S. 62) er den samme som Aarsagen til deres Magt (S. 63), nemlig at de bestaae af den tætte og tungere Luft, som desuden er opfyldt med Fugtighed.

Jordenen, denne overordentlige Naturbegivenhed, som endog bringer Muslingerne til at forlade deres Skaller og Perler og søge Havets Bund, maa ogsaa have en overordentlig Aarsag. Adelardus mener at de tykkere Dunster kunne i den højere, koldere Luft fryse til store Iisklumper, som formedeltst deres Væde bæres af Luften. Naar disse Iisplader sønderbrydes enten ved hæftigt sammenstødende Vinde eller ved forøget Varme i Luften, fremkommer den Dragen, vi kalde Torden, af Stykkerne Stød mod hinanden. Da Luften nu ikke længere kan bære disse mindre Stykker, falde de ned og frembringe Hagel eller Regn, efterdem de undervejs enten brydes i mindre Dele, eller optøes. Derfor følger der altid Hagel eller Regn med Torden (S. 64.) Af dette hæftige Sammenstød opstaaer ogsaa Lynet. Thi ved Legemers Sammenstød udløses altid først det letteste af deres Elementer; og da Ilden er det letteste af disse, maa den ogsaa ved dette stærke Stød (det stærkeste i Naturen) udkastes med en overordentlig Hurtighed (S. 65.) Dog kunne der gives forskjellige Grader i Stødet Hæftighed, og derfor forskjellige Slags Lyn; ved den mindste Grad udkastes Tordenkilen eller det klovende Lyn (Ceraunium eller fulmen findens); ved en stærkere, Luft eller sønderrivende Lyn (fulmen scindens); og ved den stærkeste, Ild (egentlig Lynild, fulmen urens), (S. 66.) Men i alle Tilfælde berøer Lynets Magt paa den overordentlige Hurtighed, hvormed det udkastes, (S. 67.) Endelig see vi Lynet for end vi høre Tordenen, fordi Lynets Gængs er hurtigere end Hørelsen, og undertiden høre vi ingen Torden

fordi de mellemværende tulle Skyer hindre Lyden fra at trænge til vore Ører (S. 68.)

Maanens Foranderlighed (S. 69) forekommer Fættøren en Ufuldkommenhed, som kunde og burde have været afhjulpen. Han ræsonnerer herom saaledes: Verden er enten skabt af Intet eller af Noget; er den skabt af Intet, kunde Maanen ligesaavel være gjort bestandig rund, som de andre Planeter og Stjerner; er den gjort af Noget, maa Materien enten have været tilstrækkelig eller ikke; var nu det sidste Tilfældet, burde snarere de andre Himmellegerer f. Ex. Saturni skorte end Maanen, da denne er os baade nærmere og gavnligere, og det er afgjort, at alle Himmellegerer ere til for Menneskenes Skyld. Herpaa svares, at hvis Maanen var rund, maatte den have sit eget Lys og Varme, hvorved Alt paa Jorden ville udtørres og forbrændes, da Maanen befinder sig i Krebsen engang hver Maaned, og Solen, som kun er deri en Gang aarlig, allerede tørrer og brænder saa betydeligen. Da Maanen er det nederste af alle Himmellegerer, har den ogsaa meest af jordisk Natur, hvortil hører Skygge; men da dens Bestemmelse er at lyse, er Skyggen samlet paa enkelte Steder, og ikke udbredt over dens hele Flade; dette er Grunden til de mørke Pletter, vi bemærke paa Maanen (S. 70.) I det følgende Capitel (71) finder Adelardus Grunden til Planeternes især Sols Gang (Eklipstikens Skraahed) deri at uden denne vilde Aarstidernes Forskjellighed ophøre; og dog er baade Vinteren nødvendig for at forberede Planternes Frø til Spiring, og Sommeren for at udtørre den overflødige og skadelige Fugtighed. Ved denne Leilighed fremsætter Adelardus denne Grundføtning for sin Philosophie: naar man ikke kan udfinde de bevirkende Aarsager til en Indvretning i Naturen, skal man betragte dens Folger. Hvorfor gaae Planeterne ikke til samme Side, som Firmamentet (Aplanos)? (S. 72.) Mogle have meent at det var for at moderere dets hurtige Løb; men Adelardus troer, det snarere er

fordi Luften vilde sættes i altfor stærk Bevægelse, der som baade Firmamentet og Planeterne løbe mod samme Side.

Fættøren spørger (C. 73), om Stjernefald virkelig ere faldende Stjerner? hvorpaa Abelarud svarer: at, hvis saa var, vilde alle Stjerner for længe siden være forsvundne af Himmelen. Det, vi ansee for faldende Stjerner, er den Ild, som frembringes, naar stærke Vinde støde mod hinanden højt oppe i Luften, ligesom Lynilden frembragtes ved Isstumpers Sammenstød. Dog er det vel ogsaa muligt, at en saadan Flamme undertiden kan fremkomme ved Stjernernes hurtige Bevægelse.

I 74de Capitel bevises at Stjernerne ere besjelede Væsner af følgende Grunde: De indtage det øverste og rene Steed i Luften, der maa være saa meget mere skikket til Opholdssted for tænkende Væsner, da vi endog paa Jorden selv bemærke en større Mængde Philosopher, hvor Himmelegnen er klar og blid. Deres Lys viser at de af de 4 Elementer besidde meest af det fineste og meest oplivende, Ilden; dog er dette ingen brændende og fortærende Ild, thi saa maatte Stjernerne vise sig i en konisk og flammende Skikkelse og ikke runde, saaledes som Tilfældet er. Ogsaa viser denne runde Form at de ere Væsner af fuldkommnere Slags. Deres Bevægelse er en anden Grund. Thi da den er vilkaarlig eftersom de (Planeterne) snart gaae fremad, snart staae stille, og snart gaae tilbage, maae de besidde Villie og Overlæg. Og endelig da Liv og Død paa Jorden beroe paa deres Nærmelse og Bortgang, hvilket vi see paa Planterne og mange Dyr, er det urimeligt at antage dem selv for livløse. Og da deres Bevægelse, skjøndt vilkaarlig, er den regelmæssigste, eftersom de til bestemte Tider nærme sig og igjen forlade os, maae de være, ikke allene besjelede, men de fornuftigste blandt alle Skabninger. Til deres Føde, hvilken de, som alle andre levende Væsner behøve, anvises dem (C. 75.)

de fineste Uddunstninger af Jorden og Vandet, som meest overeensstemmende med deres egen fine Natur. I det sidste Capitel anføres samme Grunde for at Firmamentet (Aplanos) er et besjelet Væsen. Da Fættøren erindrer at Nogle have anseet det for Gud selv, lover Adelardus en anden Gang at handle om Guds Væsen og Egenheder, hvilket Løfte han maaskee har udført i en af de Afhandlinger, der, som ovenfor omtalt, findes af ham i engelske Manuskriptsamlinger.

Bogen sluttas med disse to Linier, formodentlig en Anbefaling fra dens Udgiver :

Qui petit occultas rerum cognoscere causas,
Me videat, quia sum levis explanator earum.

Examen begynder 4de September og holdes i denne Orden:

Skriftlige Prøver.

		Formiddag	Eftermiddag
Mandag den 4de	. . .	Dansk Stil.	
Tirsdag . 5te	. . .	Latinsk Stil.	

Mundtlige Prøver.

Onsdag . 6te	. . .	Græsk.	Hebraisk
Torsdag . 7de	. . .	Religion.	
Fredag . 9de	. . .	Geographie.	
Lørdag . 9de	. . .	Mathematik.	
Mandag . 11te	. . .	Latin.	
Tirsdag . 12te	. . .	Fransk	Tysk og Naturhistorie.
Torsdag . 14de	. . .	Historie.	
Fredag . 15de	. . .	Dansk.	

Den os anbettede Ungdoms Forældre og Paarsøende saavel som andre Skolens Belyndere indbydes herved til at overvære Examen og den Høitidelighed, hvormed den sluttet Lørdagen den 16de om Eftermiddagen Kl. 3.